

İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Başvuru: 31.05.2020
Revizyon Talebi: 07.07.2020
Son Revizyon: 04.01.2021
Kabul: 14.01.2021

İdari Yargıya İlişkin Bireysel Başvuru Kararlarında Silahların Eşitliği İlkesi

The Principle of Equality of Arms in Individual Application Decisions Regarding Administrative Justice

Harun Yılmaz*

Öz

Adil yargılanma hakkının unsurlarından birisi silahların eşitliği ilkesidir. Genel olarak silahların eşitliği ilkesi, davanın taraflarının usule ilişkin haklar bakımından aynı koşullara tabi tutulması ve taraflardan birinin diğerine göre daha zayıf bir duruma düşürülme riskiyle iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olmasıdır. Dolayısıyla silahların eşitliği ilkesi, bir yargılamada taraflar arasında hakkaniyete uygun bir dengenin kurulmasını amaç edinmektedir. Silahların eşitliği ilkesi, genel görüntüsü itibarıyla dezavantajlı birey ile güçlü ve avantajlı idarenin taraf olduğu uyuşmazlıklar olan idari yargı uyuşmazlıkları açısından ise ayrıca dikkate değerdir. Zira idari yargılama usulünde silahların eşitliği ilkesi uyarınca, kamu gücünü elinde bulunduran idare ile birey arasında gerçek anlamda bir eşitlik ve denge sağlanması son derece önemlidir. Çalışmada idari yargıya ilişkin bireysel başvuru kararlarında silahların eşitliği ilkesi örnek uyuşmazlıklar ışığında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Silahların Eşitliği İlkesi • Adil Yargılanma Hakkı • Çelişmeli Yargılama İlkesi • Bireysel Başvuru • İdari Yargılama Usulü

Abstract

One of the elements of the right to a fair trial is the principle of equality of arms. The principle of equality of arms in general is that the parties to a legal case are subject to the same conditions in terms of procedural rights and that one party has the opportunity to reasonably express their claims and defenses before the court without being put into a weaker situation in comparison to the other party. Therefore, the principle of equality of arms aims to establish a fair balance in a trial. The principle of equality of arms is also noteworthy in terms of administrative judicial disputes, which are disputes in which the individual is in a disadvantageous situation while the administration is the strong and advantageous party. In fact, in accordance with the principle of equality of arms in the administrative procedure, it is extremely important to achieve a real equality and balance between the individual and the administration in possession of the public power. In the study, the principle of equality of arms in individual application decisions regarding administrative justice will be discussed in the light of sample conflicts.

Keywords

The Principle of Equality of Arms • The Right to a Fair Trial • Adversarial Trial Principle • Individual Application • Administrative Trial Proceedings

* Sorumlu Yazar: Harun Yılmaz (Dr. Öğr. Üyesi), Sakarya Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Sakarya, Türkiye.
E-posta: harunyilmaz@sakarya.edu.tr ORCID: 0000-0002-0956-9717

Atf: Yılmaz H, "İdari Yargıya İlişkin Bireysel Başvuru Kararlarında Silahların Eşitliği İlkesi" (2020) 19 İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi 27. <https://doi.org/10.26650/ihid.19.002>

GİRİŞ

Genel olarak silahların eşitliği, yargılama sürecinde taraflar arasında hakkaniyetli bir denge sağlanması olarak ifade edilebilir. Bu kapsamda adil yargılanmanın bir gereği olarak silahların eşitliği ilkesi, yargılama makamları önünde sahip olunan hak ve yükümlülükler açısından davanın tarafları arasında eşitliğin tesis edilerek yargılama boyunca bu eşitliğin sürdürülmesi amacıyla hizmet etmektedir. Yargılama esnasında özellikle iddia ve savunma dengesinin korunmasıyla “*mücadelenin eşit silahlarla gerçekleştirilmesi*”, silahların eşitliği ilkesinin temelini oluşturmaktadır¹.

Silahların eşitliği ilkesi uyarınca bir yargılamada ortaya konulan iddia, savunma ya da her türlü delilde adil bir dengenin kurulması amacı, aslında hukukun temelinde yatan hakkaniyet ve adalet ideallerinin yargılama sürecindeki bir görünümünü niteliğindedir. Buradan hareketle, hakkaniyete uygun gerçekleştirilmesi amaçlanan yargılamanın gereklerinden olan silahların eşitliği ilkesi, tarafların gerçekleştirilen yargılamanın her aşamasında eşit hak ve yükümlülüklerle sahip olmasını temin ederek taraflar arasında adil bir denge kurulmasını gerekli kılmaktadır.

Silahların eşitliği ilkesinin yöneldiği temel amacın iddia ve savunma arasında hakkaniyete uygun ve adil bir denge kurmak olduğu gerçeği karşısında ilke, her uyumsuzluk özelinde farklı görünümlemeler vermektedir. Önemle belirtilmelidir ki silahların eşitliği ilkesinin yöneldiği eşitlik, niceliksel değil niteliksel bir eşitliktir. Bu nedenle söz konusu ilke ışığında yapılan değerlendirmelerde, gerçekleştirilen yargılama bir bütün halinde ele alınarak iddia ve savunma arasında adil bir dengenin sağlanıp sağlanmadığı araştırma konusu yapılacaktır².

Silahların eşitliği ilkesi, gerçekleştirilen yargılamada tarafların etkinliğinin artırılmasının yanında yargılama mercilerini de daha tarafsız ve bağımsız bir konuma yönlendirmektedir³. Zira yargılamada hak ve yükümlülükler açısından taraflar arasında tam bir eşitlik ve denge sağlanması, kamu adına yürütülen yargılamanın ve yargılama sonunda varılacak hükmün adil ve doğru olabilmesi açısından son derece önemlidir.

Belirtildiği üzere silahların eşitliği ilkesinin hayata geçirilebilmesi, bir yargılama taraflar arasında yargılama sürecindeki hak ve yükümlülükler yönünden tam bir eşitlik ve dengenin gözetilerek korunması neticesinde mümkün olacaktır⁴. Silahların

¹ Monnel and Morris v The United Kingdom (ECHR, 02.03.1987) A115, s.21-24, §62 ve son; Ektabani v Sweden (ECHR, 26.05.1988) A134, s.14, §30'dan aktaran Feyyaz Gölcüklü, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Adil Yargılama' (1994) 49(1-2) AÜSBF Dergisi (İlhan Öztrak'a Armağan) 199, 218. Ayrıca bkz. Selami Demirkol, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında 'Adil Yargılanma Hakkı' in Süheyl Donay, Aysun Altunkaş ve Eser Olgun (Ed.), *Ceza Hukuku ve Ceza Yargılamasında Son Gelişmeler Semineri* (Seçkin Yayıncılık 2013) 149.

² Gölcüklü, 'Adil Yargılama' (n 1) 228.

³ Güney Dinç, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Silahların Eşitliği' (2005) (57) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 283, 284.

⁴ A. Şeref Gözübüyük ve Feyyaz Gölcüklü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, (11. Bası, Turhan Kitabevi 2016) 310; Gölcüklü, 'Adil Yargılama' (n 1) 218.

eşitliği ilkesi, görüntü itibarıyla dezavantajlı birey ile güçlü ve avantajlı idarenin taraf olduğu uyumsuzluklar olan idari yargı uyumsuzlukları açısından ayrıca değer taşımaktadır. İdari yargılama usulünde silahların eşitliği ilkesi uyarınca, kamu gücünü elinde bulunduran idareler ile bireyler arasında gerçek anlamda bir eşitlik ve denge sağlanması zorunluluk arz etmektedir.

Özellikle iptal davalarında davaya konu işlemin yapılarından başlayarak davanın diğer tarafı karşısında “*İdare Kudretine*” tanınan kimi üstünlükler, taraflar arasında doğal bir eşitsizlik yaratmaktadır⁵. Söz konusu eşitsizliklerin, idari yargılama usulünün işletildiği bir diğer dava türü olan tam yargı davalarında da ortaya çıkması ihtimal dahilindedir. Hali hazırda davaların açılışından mahkemelerde tanık dinlenmesine kadar yargılama sürecindeki pek çok sorunlu alana ilişkin silahların eşitliği ilkesinin anlam ve işlevi idari yargılama usulünde tartışma konusu yapılmakta ise de⁶ çalışma, yakın dönemde Anayasa Mahkemesi’nin bireysel başvuru kararları ile idari yargılama usulünde silahların eşitliği ilkesine dair yapılan tespit ve değerlendirmeleri, örnek uyumsuzluklar ışığında inceleme amacındadır.

Çalışmada öncelikle silahların eşitliği ilkesine yönelik tespit ve değerlendirmelerde bulunularak ilkenin teorik ve pratik altyapısı yüksek yargı organlarının kararları ışığında irdelenecektir. Ardından idari yargılama usulünde silahların eşitliği ilkesi inceleme altına alınacak; nihayet silahların eşitliği ilkesinin idari yargıya ilişkin bireysel başvuru kararlarındaki görünümünden yola çıkılarak konuya dair yapılacak tespitlerle çalışmaya son verilecektir.

I. ADİL YARGILANMA HAKKININ ÖNEMLİ BİR UNSURU OLARAK SİLAHLARIN EŞİTLİĞİ İLKESİ

Genel itibarıyla adil yargılanma hakkı, birçok yargısal hakkı kapsayan bir “*temel haklar demetidir*”⁷. Adil yargılanma hakkının önemli bir boyutunu oluşturan ve yargılama aşamasında taraflar arasında tam bir eşitliğin sağlanarak usuli hakkaniyetin yargılama boyunca sürdürülmesinin temin edilmesine hizmet eden⁸ silahların eşitliği ilkesi ise, taraflar arasında adil bir denge gözetilerek iddia, savunma ya da delillerin sunulması gibi hususlarda davanın taraflarına eşit hak ve imkanlar tanınmasını öngören bir ilke olarak ortaya çıkmaktadır⁹. Özetle silahların eşitliği ilkesi, yargılamada bir tarafı diğer taraf karşısında dezavantajlı duruma düşürmeyerek, taraflar arasında iddia, savunma ve delillerin ortaya konulmasına ilişkin adil bir dengenin gözetilerek korunmasıdır.

⁵ Celal Erkut, *Kamu Kudreti Ayrıcalıkları ve Tutuk Adalet Anlayışı* (Yenilik Basımevi 2004) 79.

⁶ Konuya ilişkin bkz. Dinç (n 3) 300 vd.

⁷ Bilgehan Yeşilova, ‘Yargılama Diyalektiği ve Silahların Eşitliği’ (2009) (86) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 47, 50.

⁸ Esra Atalay, ‘Yargısal Temel Haklar’ in Prof. Dr. Şükrü Postacıoğlu’na Armağan (DEÜHF Yayınları 1997) 453.

⁹ Melikşah Yasin, *İdari Yargılama Usulünde İspat* (On İki Levha Yayıncılık 2015) 52.

Konuya ilişkin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'nin "Adil yargılanma hakkı" başlığını taşıyan 6. maddesi, silahların eşitliği ilkesinin hukuki dayanağını oluşturmakta ve Sözleşme içinde merkezi bir rol oynamaktadır. İlgili hükmün birinci fıkrası, adil yargılanmanın gereği kabul edilen hak ve ilkelerin bir kısmını sayma yoluna gitmiştir. Buna göre herkes davasının yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Yine bahse konu hüküm içerisinde, sayılanların yanında zımni unsurlar da öngörüldüğü ifade edilmektedir. Mahkemeye başvurma hakkı, gerekçeli karar, susma ve kendini suçlamama hakkı, duruşmada hazır bulunma, etkili katılım ve çelişmeli yargılama hakkı ile delillere ilişkin ilkeler, anılan unsurlardan bazılarıdır¹⁰. İlgili hükümden çıkarılan bir başka dikkate değer ilke, silahların eşitliği ilkesidir.

Yukarıdaki tespiti destekler biçimde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarından hareketle de, silahların eşitliği ilkesinin AİHS m.6 kapsamında adil yargılanma hakkının bir unsurunu oluşturduğu söylenebilir¹¹. Silahların eşitliği ilkesine ilk kez Neumeister v. Avusturya kararında¹² değindiği kabul edilen AİHM söz konusu ilke özelinde yaptığı incelemelerde, uyuşmazlığa konu eşitsizliğin yargılamayı fiilen ve gerçek anlamda adaletsiz kılıp kılmadığına odaklanmaktadır¹³. Bir not olarak silahların eşitliği ilkesi çerçevesinde yaptığı denetimlerde Yüksek Mahkeme'nin davanın çeşidi (hukuk davası, ceza davası, idari dava vb.), görülme biçimi ya da somut uyuşmazlığın özelliği gibi her davanın özel koşullarını inceleyerek bir kanaate vardığının altı çizilmelidir¹⁴. Dolayısıyla silahların eşitliği ilkesi uyarınca yapılan incelemelerdeki esaslı nokta, eşitlik denetimine tabi tutulan işlemin yargılamadaki önemini tespit edilmesidir¹⁵.

Silahların eşitliği ilkesi, bir yargılamada taraflar arasında hakkaniyete uygun bir dengenin kurulmasını amaç edinmektedir. Kararlarında da hakkaniyete uygun yargılanmanın temel unsurunun, yargılamanın çelişmeli olması ile taraflar arasında silahların eşitliğinin sağlanması olduğunu vurgulayan AİHM silahların eşitliği ilkesini¹⁶,

¹⁰ Sibel İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı-Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4* (Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi Yayını, Epamat Basım Yayın 2019) 3.

¹¹ Delcourt v Belgium App No 2689/65 (ECHR, 17.01.1970) §28; Monnell and Morris v The United Kingdom App no 9562/81, 9818/82 (ECHR, 02.03.1987) §62; Zagorodnikov v Russia App No 66941/01, (ECHR, 07.06.2007) §30'dan aktaran ibid 116.

¹² Neumeister v Austria App No 1936/63 (ECHR, 27.06.1968) §33. Bkz. Sibel İnceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı: Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler* (Tıpkı 4. Bası, Beta Yayınevi 2013) 220; Nurcan Yılmaz Özel, *Adil Yargılanma Hakkı Kriterlerinin Türk İdari Yargılama Hukuku Açısından Muhtemel ve Gerçekleşen Etkileri* (On İki Levha Yayıncılık 2016) 267.

¹³ İnceoğlu, *'İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı...'*, (n 12) 221; Veli Kafes, 'Ceza Muhakemesinde Meram Anlatma İlkesinin Sağlanması' (2015) 3(2) Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi 181, 186.

¹⁴ Gözübüyük ve Gölcüklü (n 4) 310.

¹⁵ İnceoğlu, *'İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı...'*, (n 12) 221.

¹⁶ Rowe and Davis v The United Kingdom App no 28901/95 (ECHR, 16.02.2000) §60'dan aktaran İnceoğlu, *'Adil Yargılanma Hakkı'* (n 10) 169.

davanın bir tarafının diğer taraf karşısında dezavantajlı kılınmamasına özen gösterilerek tarafların iddialarını ispatlayabilmeleri için makul ve kabul edilebilir olanaklara sahip olması zorunluluğu olarak ifade etmektedir¹⁷. Kısaca Yüksek Mahkeme'ye göre silahların eşitliği ilkesi, taraflardan her birinin, karşı tarafa göre bir dezavantaja uğramadan iddia ve savunmalarını ileri sürebilmelerini gerekli kılmaktadır¹⁸.

Türk Hukuku'nda ise silahların eşitliği ilkesi, en başta Anayasa'daki temelini dolaylı biçimde adil yargılanma hakkına ilişkin düzenlemede bulmaktadır. Gerçekten de Anayasa'da açıkça düzenlenmemiş olmakla birlikte silahların eşitliği ilkesi, Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının bir parçasıdır. İlgili hüküm uyarınca herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.

Silahların eşitliği ilkesinin adil yargılanma hakkının önemli bir parçası olduğu, Anayasa Mahkemesi tarafından da kabul görmektedir¹⁹. Konuya ilişkin bir itiraz başvurusunu inceleyen Yüksek Mahkeme, silahların eşitliği ilkesine yönelik şu tespitlerde bulunmaktadır²⁰: *“Kişilere yargı mercileri önünde dava ve savunma hakkı tanınması ‘silahların eşitliği’ ilkesi ışığında, hakkaniyete uygun yargılamanın da temelini oluşturmaktadır. Silahların eşitliği ilkesi, davanın taraflarının yargılama sırasında usul hükümleri yönünden eşit konumda bulunmasını öngörmekte, davanın tarafları arasında hakkaniyete uygun bir dengenin varlığını gerekli kılmaktadır. Ayrıca bu ilke, bir tarafı diğer tarafın karşısında önemli ölçüde dezavantajlı bir konuma düşürmeyen koşullar altında, her bir tarafa deliller de dahil olmak üzere davasını sunma-sına yönelik makul bir imkanın sağlanmasını gerekli kılmaktadır.”*

Yine bir başka kararında Yüksek Mahkeme ilkeye dair şu değerlendirmeleri yapmaktadır²¹: *“(…) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi uygulamasındaki adil yargılanma ölçütleri içerisinde çekişmeli yargılama, gerekçeli karar, duruşmada hazır bulunma, susma hakkı ve diğer sanık hakları yanında ‘silahların eşitliği’, ‘yüzyüzelik’ ve ‘doğrudan doğruluk’ ilkeleri de bulunmaktadır. ‘Adil yargılanma hakkı’nın ulusalüstü düzeyde kabul görmüş ölçütleri arasında önemli bir yer tutan ‘silahların eşitliği’ ilkesi, davanın tarafları arasında yargılama sırasında usul hükümleri yönünden eşit konumda bulunma, taraflardan birine*

¹⁷ Dombó Beheer B.V. v The Netherlands App no 14448/88 (ECHR, 27.10.1993) §33'ten aktaran ibid 115.

¹⁸ Kress v. France App no 39594/98 (ECHR, 07.06.2001) §72'den aktaran Abdullah Çelik, *Adil Yargılanma Hakkı Rehberi* (Anayasa Mahkemesi Yayınları 2014) 112.

¹⁹ AYM GK, E. 2017/49, K. 2017/113, T. 14.06.2017, RG. T. 11.08.2017, S. 30151; Aynı yönde olarak bkz. AYM GK, E. 2013/95, K. 2014/176, T. 13.11.2014, RG. T. 13.03.2015, S. 29294; AYM GK, E. 2012/87, K. 2014/41, T. 27.02.2014, RG. T. 26.07.2014, S. 29072.

²⁰ AYM GK, E. 2015/53, K. 2016/26, T. 07.04.2016, RG. T. 28.07.2016, S. 29784. Ayrıca bkz. AYM GK, E. 2014/146, K. 2015/31, T. 19.03.2015, RG. T. 13.06.2015, S. 29385.

²¹ AYM GK, E. 2008/12, K. 2011/104, T. 16.06.2011, RG. T. 28.12.2011, S. 28156. Ayrıca bkz. AYM GK, E. 2014/189, K. 2015/32, T. 19.03.2015, RG. T. 21.05.2015, S. 29362.

dezavantaj diğerine avantaj sağlayacak kurallara yer vermeme esasını içermekte, diğer bir deyişle davanın tarafları arasında hakkaniyete uygun bir dengenin varlığını gerekli kılmaktadır.”

Doktrin ve yargı kararları ışığında bir başka tespit olarak söylenmelidir ki adil yargılanma hakkı ve silahların eşitliği ilkesi, çelişmeli yargılama ilkesi ile de yakın ilişki içerisinde²². Öyle ki, silahların eşitliği ilkesinin ancak çelişmeli yargılama ilkesine uyulduğu ölçüde uygulama alanı bulabileceği doktrinde dile getirilmektedir²³. Anayasa Mahkemesi'ne göre de hukuk devleti olmanın yolu, adil yargılanma hakkının korunarak yargılamanın tüm aşamalarında silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerine riayet edilmesinden geçmektedir²⁴. Çelişmeli yargılama ilkesinin, uyuşmazlığa yönelik toplanan tüm bilgi, belge ve deliller hakkında davanın taraflarının sağlıklı şekilde bilgilendirilmeleri ve taraflara söz konusu veriler hakkında görüş bildirme olanağının tanınması olduğu düşünülürse, çelişmeli yargılama ilkesinin ihlali, davanın tarafları arasında sağlanması gereken eşitlik ve dengenin bozulması neticesinde silahların eşitliği ilkesine de aykırılık oluşturacaktır²⁵.

II. İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA SİLAHLARIN EŞİTLİĞİ İLKESİ

Kural olarak İdare tarafından gerçekleştirilerek hukuk düzeninde sonuçlar doğurabilme özelliğine sahip idari işlemler, hukuka uygunluk karinesi ile re'sen icra edilebilme ayrıcalıklarına haizdir. İdareye tanınan ayrıcalıklar olarak, gerçekleştirilen işlemlerin hukuka uygun kabul edilmesi ve söz konusu işlemlerin icrai ve derhal uygulanabilme özelliklerine sahip olması, bir idare hukuku prensibi olarak kabul görmektedir. Yalnızca bu niteliklere sahip olan bir idari işlemin konu edildiği yargılama sürecinde doğaldır ki idare, *“sıradan bir taraf”* değildir²⁶. Öyle ki, uyuşmazlık konusu yapılmış olan idari işlem, söz konusu işlemi ortaya koyan idare tarafından tek yanlı şekilde ve işleminden etkilenen bireyin iradesi ve dahli olmaksızın –dahası çoğunlukla karşı iradesine rağmen– gerçekleştirilmiş durumdadır. İdareye gerçekleştirdiği işlemlerde tanınan ayrıcalıklar, idare ile idarenin gerçekleştirdiği işlem sonucu hukuku etkilenen birey arasında bir eşitsizlik doğurmaktadır.

²² Doktrinde idari yargılama usulünün kimi zaman bazı idari usulleri de içerecek, hatta bizzat idari usuller üzerine inşa edilecek şekilde icra edildiği; dolayısıyla özellikle idari yargıda silahların eşitliği ilkesinin, çelişmeli yargılamanın yargısal süreçlerine hapsedilemeyecek kadar geniş bir sürece ihtiva ettiği dile getirilmektedir. Bkz. Osman Sarıalan, 'Bireysel Başvuru Süreciyle Değişen Yargısal Paradigma ve Adil Yargılanma Hakkı Ekseninde İdari Yargıda Re'sen Araştırma İlkesi' (2018) 6(12) Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi 647, 665-666.

²³ ibid 665.

²⁴ AYM, Mustafa Kupal Başvurusu, Başvuru No. 2013/7727, T. 04.02.2016; AYM, Murat Yasan Başvurusu, Başvuru No. 2015/6802, T. 08.01.2020, RG. T. 24.01.2020, S. 31018.

²⁵ Şafak Başa, 'Adil Yargılama Hakkı ve Silahların Eşitliği İlkelerinin Disiplin Hukukunda Kullanılabilirliği' (2011) 24(115) Denetim Dergisi 28, 30. Bunun yanında kimi durumlarda çelişmeli yargılamanın ihlal edilmesinin silahların eşitliğini bozmayabileceğine dair tespit ve örnekler için bkz. İnceoğlu, 'İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı...', (n 12) 249 vd.

²⁶ Erkut (n 5) 78.

Her ne kadar idari işleme tanınan söz konusu ayrıcalıklar dayanağını, idari faaliyetlerin kesintiye uğramadan sürdürülmesi amacıyla bulsa da; esasen yargılama merciinin ortaya konulan eşitsizliği göz önüne almak suretiyle yargılama sürecinde bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunarak gözetilmesine özen göstermesi zorunluluk arz etmektedir. Buradan hareketle yargı mercilerinin bakış açıları, önemli ayrıcalıklara sahip idarelerin yetkilerini, bireylerin hak ve özgürlüklerini gözetecek biçimde kullanması gerekliliğini ön plana çıkaracak şekilde olmalıdır. Zira böylesine ayrıcalıklı bir statü içerisinde hareket edebilme yetkisini haiz olan idare karşısında bireylerin hukuki güvenliklerinin sağlanabilmesinin temel şartı, hukuk prensiplerine bağlı ve etkin bir yargılama sürecinin hayata geçirilmiş olmasıdır.

İdari işleme yönelik gerçekleştirilen yargılama sürecinde de idarenin ayrıcalıkları kolaylıkla tespit edilebilir. En başta, idarenin tek yanlı iradesiyle gerçekleştirilen idari işlemde menfaati ya da hakkı etkilenen birey ile ilgili işlemi gerçekleştiren idare arasındaki uyumsuzlukta ispat külfeti, idari işlemin hukuka aykırılığını iddia eden tarafa aittir. Böylelikle idareye gerçekleştirdiği işlemler için verilen hukuka uygunluk karinesinden yararlanma ve re'sen icra edilebilme ayrıcalıkları yanında bir ayrıcalık daha tanınmaktadır²⁷. İlgilinin işlemin hukuka aykırılığını ispat etmeye yarayacak olan ve özellikle idarenin elinde bulundurduğu bilgi ve belgelere ne denli ulaşarak bu ispatı gerçekleştirebileceği ise tartışmaya açıktır²⁸.

İdari yargılama usulünün işletileceği bir diğer dava türü olan tam yargı davaları için de silahların eşitliği ilkesinin büyük önem taşıdığı bilinmelidir. Bu yönde olarak bireylerin idareye karşı yönelttiği tam yargı davalarına konu olaya ya da olay neticesinde meydana gelen zarara yönelik bilgi ve belgelerin idarenin uhdesinde bulunması ihtimal dahilindedir. İşte bireylerin söz konusu davalarda ileri sürdükleri iddialarını ispatlayarak zararlarının giderilmesi imkanını elde edebilmesi, avantajlı idare karşısında bireylere söz konusu bilgi ve belgelere ulaşma imkanının tanınmasını sağlayacak silahların eşitliği ilkesinin hayata geçirilmesi ile mümkün olacaktır. Yalnızca burada zikredilen durumlar dahi, idare ile bireyler arasındaki bir yargılamada oluşabilecek eşitsizlikleri ortaya koyabilmek adına dikkate değerdir.

Yukarıdaki anlatımlardan hareketle, idari yargılama hukukunda silahların eşitliği ilkesinin büyük anlam ifade ettiği tartışmasızdır²⁹. Anayasa Mahkemesi'ne benzer şekilde idari yargı özelinde Danıştay, kararlarında silahların eşitliği ilkesine yönelik

²⁷ ibid 87.

²⁸ Yasemin Özdek, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye* (TODAİE Yayınları, Yayın No.321 2004) 208; Mehmet Kayhan, 'İdari Yargıda Gereksiz Kararlar, Silahların Eşitliği İlkesi ve Adil Yargılanma Hakkı' (2006) (65) Türkiye Barolar Birliği Dergisi 129, 134.

²⁹ Doktrinde AKINCI, "silahların eşitliği" deyiminin yargılama açısından doğru bir adlandırma olmadığını; yargılamada söz konusu olan şeyin bir "düello" değil, yalnızca bir "uyumsuzluk" olduğunu; dolayısıyla konuya ilişkin, iddia ve savunma gerekleri bakımından "fırsat eşitliği" deyiminin kullanılmasının daha uygun ve makul olacağını söylemektedir. Bkz. Müslüm Akıncı, 'İdari Yargılama Hukukunda Savunmada Fırsat Eşitliği' (2010) 1(2) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 33, 37, dip.13.

AİHM içtihatlarına da yer vererek adil yargılanma hakkı çerçevesinde bir okuma yapmakta; hakkaniyete uygun yargılamanın temel unsurları arasında yargılamanın çelişmeli olması ile taraflar arasında silahların eşitliğinin sağlanmasını sayarak, çelişmeli yargılama ilkesini “silahların eşitliği ilkesinin tamamlayıcısı” olarak zikretmektedir³⁰. Yüksek Mahkeme’ye göre AİHM kararlarında belirtildiği üzere adil yargılamanın gereklerinden biri olarak, mahkeme önünde sahip olunan hak ve yükümlülükler bakımından davanın tarafları arasında tam bir eşitlik gözetilmeli; silahların eşitliği ilkesi gereği toplanan deliller hakkında taraflara görüş bildirme olanağı verilerek yargılamada çelişme sağlanmalıdır³¹.

Bir başka kararında silahların eşitliği ilkesine dair Yüksek Mahkeme şu değerlendirmeleri yapmaktadır³²: “Adil yargılanma hakkının unsurlarından birisi silahların eşitliği ilkesidir. Silahların eşitliği ilkesi, davanın taraflarının usule ilişkin haklar bakımından aynı koşullara tabi tutulması ve taraflardan birinin diğerine göre daha zayıf bir duruma düşürülmeksizin iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması anlamına gelmektedir. Silahların eşitliği ilkesinin arka planında, tarafların adaletin işleyişine olan güvenlerinin korunması bulunmaktadır. Bu ise ancak diğer güvencelerle birlikte tarafların dosyadaki tüm bilgi ve belgelerle ilgili görüş bildirme fırsatına sahip olduklarından emin olabilmeleri halinde sağlanabilir.”

İdari yargılama hukukunda silahların eşitliği ilkesine yönelik başlıca kanuni dayanak olarak 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 20. maddesi gösterilebilir. Söz konusu hüküm uyarınca Danıştay, bölge idare mahkemeleri ile idare ve vergi mahkemeleri, bakmakta oldukları davalara ait her türlü incelemeyi kendiliğinden yapar. Mahkemeler belirlenen süre içinde lüzum gördükleri evrakın gönderilmesini ve her türlü bilgilerin verilmesini taraflardan ve ilgili yerlerden isteyebilirler. Bu husustaki kararların, ilgililerce, süresi içinde yerine getirilmesi mecburidir. İlgili hüküm, idari yargılama hukukunda silahların eşitliği ilkesinin hayata geçirilebilmesi adına re’sen araştırma ilkesinin benimsendiğini gösteren kanuni dayanak olarak karşımıza çıkmaktadır³³.

Benzer şekilde kararlarında Danıştay, ilgili hükmü re’sen araştırma ilkesinin dayanağı olarak değerlendirmekte; Danıştay ile idare ve vergi mahkemelerinin, bakmakta

³⁰ Danıştay VDDK, E. 2019/522, K. 2019/438, T. 03.07.2019 HukukTürk İctihat Bilgi Bankası. Ayrıca bkz. Danıştay VDDK, E. 2019/570, K. 2019/467, T. 03.07.2019 HukukTürk İctihat Bilgi Bankası; Danıştay VDDK, E. 2016/82, K. 2016/83, T. 10.02.2016 HukukTürk İctihat Bilgi Bankası; Danıştay İDDK, E. 2016/401, K. 2016/444, T. 13.04.2016 HukukTürk İctihat Bilgi Bankası; Danıştay 5.D, E. 2016/58016, K. 2019/4157, T. 17.06.2019 HukukTürk İctihat Bilgi Bankası.

³¹ Danıştay 16.D, E. 2015/10952, K. 2015/1795, T. 16.04.2015 HukukTürk İctihat Bilgi Bankası. Ayrıca bkz. Delcourt v Belgium App no 2689/65, (ECHR, 17.01.1970) §28; Monnell and Morris v The United Kingdom App no 9562/81, 9818/82 (ECHR, 02.03.1987) §62’den aktaran Yılmaz Özel (n 12) 267.

³² Danıştay 5.D, E. 2016/40478, K. 2017/11831, T. 26.04.2017 HukukTürk İctihat Bilgi Bankası.

³³ Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, *Açıklamalı – İctihatlı Türk İdari Yargılama Hukuku* (Savaş Yayınevi 2019) 96-101; Gürsel Kaplan, *İdari Yargılama Hukuku* (Güncelleştirilmiş 5. Baskı, Ekin Basın Yayın Dağıtım 2019) 16.

oldukları davalara ait her çeşit incelemeleri kendiliklerinden yapacakları kurala bağlanarak, idari yargılama usulünde re'sen araştırma ilkesinin benimsendiği tespitini yapmaktadır³⁴. Yüksek Mahkeme'ye göre yargı mercilerine tanınan re'sen araştırma yetkisi, idarenin gerçekleştirdiği inceleme ve araştırmaya dayalı idari işlemde kaynaklanan idari uyumsuzluğun çözümü için gerekli belge ve bilgilerin davaya bakan yargı yerine sağlanması; böylelikle dava konusu idari işlemin hukuka uygunluğunun denetlenebilmesi amacına hizmet eder³⁵.

Bir başka kararında Yüksek Mahkeme, re'sen araştırma ilkesinin içeriğine yönelik şu açıklamaları yapmaktadır³⁶: *“Re'sen araştırma ilkesine göre, davanın açılmasından nihai karar verilmesine kadar, davanın sevk ve idaresi, maddi olayın varlığının araştırılması ve delillerin elde edilmesi, maddi olayın hukuki tavsifi, olaya uygulanacak hukuk kuralının belirlenmesi, iddia ve savunmada ortaya konan maddi bulguların gerçeğe uygun olup olmadığının araştırılması, delillerin takdiri ile tarafların hiç değinmediği olayların tespiti görevi hakime aittir. Hakim uyumsuzluk konusu olayın hukuki nitelendirmesini yapmak, olaya uygulanması gereken hukuk kurallarını belirlemek ve sonuçta hukuki çözüme varmak yönlerinden tam bir yetkiye sahiptir. Gerçeğe ulaşmak için yapılan bu tür araştırma ve incelemelerin sonucuna göre hüküm tesisinin mahkemelerin idarenin yerine geçmesi gibi bir sonuç doğurması da söz konusu değildir.”*

İdari yargılama usulünde re'sen araştırma ilkesi, yargılama sürecinde davanın tarafları arasındaki eşitsizliği giderme noktasında kendini gösteren bir ilke olarak dikkat çekmektedir. İdari yargılama usulünde davalı idare, dava sürecinin neredeyse her aşamasında bireye nazaran avantajlı ve güçlü konumdadır³⁷. Bu gerçeğin karşısında idari yargı organları, maddi gerçeğe ulaşma noktasında yalnızca sunulan bilgi, belge ve delillerle yetinmemekte; bizzat kendisi de uyumsuzluğun çözümüne katkı sağlayacağını düşündüğü her türlü araştırma ve incelemeyi re'sen araştırma ilkesi gereğince kendiliğinden gerçekleştirebilmektedir³⁸.

Genellikle idarenin dava konusu edilen işlem ya da eyleme dair pek çok bilgi ve belgeyi elinde bulundurması³⁹; yargılamaya ilişkin mevzuata hakim ve davaya yönelik giderlerde ekonomik açıdan karşı tarafa göre güçlü olması; hepsinin ötesinde

³⁴ Danıştay 3.D, E. 2016/3434, K. 2016/3952, T. 31.05.2016 HukukTürk İçtihat Bilgi Bankası. Ayrıca bkz. Danıştay 6.D, E. 2014/3563, K. 2017/1066, T. 16.02.2017 HukukTürk İçtihat Bilgi Bankası; Danıştay 9.D, E. 2015/5600, K. 2015/8646, T. 11.09.2015 HukukTürk İçtihat Bilgi Bankası.

³⁵ Danıştay İBK, E. 2013/3, K. 2019/1, T. 08.02.2019 HukukTürk İçtihat Bilgi Bankası. Ayrıca bkz. Danıştay 4.D, E. 2009/9359, K. 2012/3655, T. 22.06.2012 HukukTürk İçtihat Bilgi Bankası.

³⁶ Danıştay 12.D, E. 2011/2498, K. 2015/6238, T. 26.11.2015 Kazancı İçtihat Bilgi Bankası.

³⁷ Süheylâ Şenlen Sunay, *İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler Karşısında İsbat ve Delil Hususları* (Kazancı Kitap Ticaret A.Ş. 1997) 10.

³⁸ Danıştay 2.D, E.2004/6213, K.2005/329, T.31.01.2005 Kazancı İçtihat Bilgi Bankası: *“Anılan hüküm (İYUK m.20) ile uyumsuzluğu çözmekle görevli yargı yerlerine, dava konusu işlemin yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırılığını saptama konusunda re'sen araştırma yetkisi verildiği görülmektedir.”*

³⁹ Yasin (n 9) 52; Müslüm Akıncı *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı* (Turhan Kitabevi 2008) 243.

davada ispat külfetinin de iddia makamı olarak idarenin karşısındaki tarafa yükletilmesi, yukarıda bahsi geçen avantajlara örnekler olarak sayılabilir. Buna karşılık idari davalarda idarenin birey karşısında “*ayrıcılık muameleye*” tabi tutulması kabul edilemez⁴⁰. İşte maddi gerçekliğin sağlanarak hukuka uygunluğun tesis edilmesi noktasında yargı organlarına re’sen araştırma yetkisi verilmesi, yargılama aşamasında bireylerin dezavantajlı konumunun iyileştirilmesi açısından oldukça değerlidir.

İdari yargı kararları, yalnızca davacının hak ve menfaatini sağlamak açısından değil; aynı zamanda kamu yararını oluşturup hukuka uygun idareyi tesis etmek bakımından da önem arz ettiğinden re’sen araştırma ilkesi, sayılan eşitsizliklere karşı adil bir şekilde maddi gerçeğe ulaşılarak kamu yararının sağlanması ve idare ile birey arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılarak silahların eşitliğinin ortaya çıkarılması amacına hizmet eden bir ilke niteliğindedir⁴¹. Dolayısıyla re’sen araştırma ilkesi, yargılama makamına davaya konu uyumsuzluğa ilişkin tarafların ortaya koyduğu iddia ve savunmalarla ya da sunduğu delillerle bağlı olmaksızın yargılama sürecinde aktif rol alma imkanı sunmaktadır⁴².

Bir son not olarak re’sen araştırma ilkesi, adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilen hukuki dinlenilme hakkıyla da yakından ilişkilidir⁴³. Buna göre hukuki dinlenilme hakkı, hukuki durumları etkilenen bireylerin gerçekleştirilen yargılamada eşit şekilde bilgi sahibi olmalarını; yargılama mercilerini gerçekleştirdikleri açıklamalar ya da sundukları delillerle etkileyebilmelerini; yargılama mercilerinin de bunları dikkate alarak adil ve hukuka uygun bir şekilde hüküm kurmasını ifade etmektedir⁴⁴. Hukuki dinlenilme hakkı, Danıştay kararlarında da kendine yer bulmakta ve söz konusu hakkın üç unsuru bulunduğu dile getirilmektedir. Bunlar, iddia ve savunma hakkı, açıklama ve ispat hakkı ile tarafların ortaya koyduğu iddia ve savunmaların yargı organlarınınca tam olarak dikkate alınıp değerlendirilmesidir⁴⁵.

III. İDARİ YARGIYA İLİŞKİN BİREYSEL BAŞVURU KARARLARINDA SİLAHLARIN EŞİTLİĞİ İLKESİ

A. Genel Olarak Bireysel Başvuru Kararlarında Silahların Eşitliği İlkesi

Bireysel başvuru kararları incelendiğinde Anayasa Mahkemesi, silahların eşitliği ilkesinin, yargılamada taraflar arasında hakkaniyete uygun bir denge kurularak söz konusu dengenin yargılamanın her aşamasında korunması amacına hizmet eden bir

⁴⁰ Akıncı, ‘İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı’ (n 39) 243.

⁴¹ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya (n 33) 101.

⁴² Yasin (n 9) 12.

⁴³ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya (n 33) 98.

⁴⁴ Akıncı, ‘İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı’ (n 39) 242.

⁴⁵ Danıştay 4.D, E. 2016/516, K. 2016/1708, T. 18.04.2016 HukukTürk İçtihat Bilgi Bankası.

ilke olduğu tespitini yapmaktadır⁴⁶. Silahların eşitliği ilkesine ilişkin bireysel başvuruya konu olan uyuşmazlıklarda Yüksek Mahkeme⁴⁷, silahların eşitliği ile çelişmeli yargılama ilkelerine çoğunlukla birlikte değinmektedir⁴⁸. Bireysel başvuru kararlarında silahların eşitliğinin tamamlayıcısı olarak nitelenen çelişmeli yargılama hakkı, kural olarak bir hukuk ya da ceza davasında tüm taraflara, gösterilen kanıtlar ve sunulan görüşler hakkında bilgi sahibi olma ve bunlarla ilgili görüş bildirebilme imkanı vermektedir⁴⁹. Genel anlamda hakkaniyete uygun bir yargılamanın yürütülebilmesi için silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri ışığında, taraflara iddialarını sunmak hususunda uygun olanakların sağlanması şarttır. Özellikle taraflara delillerini sunma ve inceletme noktasında uygun imkanların tanınması ile tarafların delillere ilişkin dengesizlik veya hakkaniyetsizlik iddialarının yargılamanın bütünü ışığında değerlendirilmesi, silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerinin bir gereğidir⁵⁰.

İdari yargıya ilişkin uyuşmazlıklarda gerçekleştirdiği bireysel başvuru incelemelerinde ise Anayasa Mahkemesi, silahların eşitliği ilkesine yönelik bazı temel kaidelere değinmektedir. Buna göre silahların eşitliği ilkesine dair Yüksek Mahkeme, şu tespitlerde bulunmaktadır⁵¹: “*Adil yargılanma hakkının unsurlarından biri de silahların eşitliği ilkesidir. Silahların eşitliği ilkesi, davanın taraflarının usuli haklar bakımından aynı koşullara tabi tutulması ve taraflardan birinin diğerine göre daha zayıf bir duruma düşürülmeksizin iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması anlamına gelir. Ceza davalarının yanı sıra medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklara ilişkin hukuk davaları ve idari davalarda da bu ilkeye uyulması gerekir.*” Yüksek Mahkeme’ye göre, Anayasa’daki hakların etkili bir biçimde korunması için davaya bakan mahkemelerin tarafların iddiaları ile bu iddialara ilişkin dayanak ve delilleri gereği gibi inceleme görevi vardır⁵².

⁴⁶ Örnek olarak bkz. AYM, Ramazan Tosun Başvurusu, Başvuru No. 2012/998, T. 07.11.2013; AYM, Yüksel Hançer Başvurusu, Başvuru No. 2013/2116, T. 23.01.2014; AYM, Ramazan Ayhan Başvurusu, Başvuru No. 2014/2704, T. 16.11.2016.

⁴⁷ Benzer bir durum, Yüksek Mahkeme’nin norm denetimi yaptığı uyuşmazlıklarda da kendini göstermektedir. Örnek olarak bkz. AYM GK, E. 2014/146, K. 2015/31, T. 19.03.2015, RG. T. 13.06.2015, S. 29385.

⁴⁸ İnceoğlu, ‘*Adil Yargılanma Hakkı*’ (n 10) 127; Çelik (n 18) 121.

⁴⁹ AYM, Faik Gümüş Başvurusu, Başvuru No. 2012/603, T. 20.02.2014; AYM, Mehmet Tural ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No. 2014/4657, T. 25.06.2015. Benzer yöndeki AIHM kararları için bkz. J.J. v. The Netherlands App no 9/1997/793/994 (ECHR, 27.03.1998) §43; Vermeulen v Belgium App no 19075/91 (ECHR, 20.02.1996) §33’dan aktaran Çelik (n 18) 121.

⁵⁰ AYM, Abdullah Özen Başvurusu, Başvuru No. 2013/4424, T. 06.03.2014; AYM, Muhittin Kaya ve Muhittin Kaya İnşaat Taahhüt Madencilik Gıda Turizm Pazarlama Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi Başvurusu, Başvuru No. 2013/1213, T. 04.12.2013; AYM, Emsan Öner Başvurusu, Başvuru No. 2013/1504, T. 03.02.2016, RG. T. 16.03.2016, S. 29655.

⁵¹ AYM, Ömer Topuz Başvurusu, Başvuru No. 2013/6833, T. 03.04.2014. Ayrıca bkz. AYM, Yaşasın Aslan Başvurusu, Başvuru No. 2013/1134, T. 16.05.2013.

⁵² AYM, Yüksel Bazarkaya Başvurusu, Başvuru No. 2013/6615, T. 20.04.2016, RG. T. 21.06.2016, S. 29749; AYM, Sencer Başat ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No. 2013/7800, T. 18.06.2014.

B. Silahların Eşitliği İlkesi Gereği Tarafların Yargılama Sürecine Aktif Katılımının Sağlanması

İdari yargıya ilişkin bireysel başvuru kararları incelendiğinde görülmektedir ki yargılama sürecine aktif katılım, mevcut uyumsuzlukta silahların eşitliği ilkesine riayet edilip edilmediğinin tespitinde kritik rol oynamaktadır. Örneğin başvurucuya verilen bir disiplin cezasına yönelik gerçekleştirilen bireysel başvuru incelemesinde Anayasa Mahkemesi, silahların eşitliği ilkesi uyarınca başvurucuya ilgili disiplin işlemi ve varılan hükümde temel alınan davanın içeriğine ulaşma; hükme esas alınan hususları tetkik ile bunlara yönelik beyan ve itirazlarını ileri sürme imkanı verilerek yargılamaya aktif katılımının temin edilmesi suretiyle ilgiliye farklı bir muamelede bulunulmamasını silahların eşitliği ilkesi gereği zorunlu görmektedir⁵³.

Yine silahların eşitliği ilkesine değindiği bir diğer bireysel başvuru kararında Anayasa Mahkemesi, gizlilik dereceli belgelerin başvurucunun incelemesine açılıp açılmayacağına ilişkin herhangi bir karar alınmaması ve bu belgelerden başvurucunun haberdar edilmemesi neticesinde hükme esas alınan gizlilik dereceli belgelere karşı başvurucuya savunma yapma imkanı verilmemesinin, silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerini ihlal ettiği sonucuna ulaşmaktadır⁵⁴. Yüksek Mahkeme, gizlilik dereceli belgeler ile silahların eşitliği ilkesi arasındaki ilişki hakkında şu değerlendirmeleri yapmaktadır⁵⁵: “*AYİM tarafından gizlilik dereceli belgelerin, başka şahıs ve makamların özel bilgileri ile şeref, haysiyet ve güvenliğinin korunması veya idarenin soruşturma metotlarının gizli tutulması veya benzeri haklı görülebilecek hususlar nedeniyle başvurucunun incelemesine açılmadığını ortaya koyacak hiçbir argümanın ortaya konulmadığı, anılan belgelerin başvurucunun incelemesine açılıp açılmayacağına ilişkin herhangi bir karar alınmadığı ve bu belgelerden başvurucunun haberdar edilmediği görülmekle olayda, davalı idare tarafından sunulan ve AYİM kararında hükme esas alınan gizlilik dereceli belgelere karşı başvurucuya savunma yapma imkanı verilmemesi nedeniyle başvurucunun silahların eşitliği ilkesi ile çelişmeli yargılama hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır.*”

Bir başka kararında AİHM içtihatlarından yola çıkarak Anayasa Mahkemesi, taraflardan birine tanınıp diğerine tanınmayan avantajın, fiilen olumsuz bir sonuç doğurduğuna dair delil bulunmasa da silahların eşitliği ilkesini ihlal edeceğini ifade etmekte⁵⁶; başvurucunun kendisine bildirilmeyip hükme esas alınan belgeleri incelemek için yaptığı başvurunun geçerli hiçbir argüman ortaya konulmadan reddedilmesi üzerine, başvurucuya davalı idarenin savunması ekinde sunulan ve AYİM kararında hükme esas alınan gizlilik dereceli belgelerin incelettirilmemesinin, silahların eşitliği

⁵³ AYM, Turgay Coşkun Başvurusu, Başvuru No. 2013/1286, T. 16.04.2015.

⁵⁴ AYM, Ahmet Erbek Başvurusu, Başvuru No. 2013/3197, T. 17.02.2016.

⁵⁵ AYM, Orhan Tekkaya Başvurusu, Başvuru No. 2012/775, T. 06.05.2015, RG. T. 27.06.2015, S. 29399.

⁵⁶ AYM, Bülent Karataş Başvurusu, Başvuru No. 2013/6428, T. 26.06.2014.

ile çelişmeli yargılama ilkelerine aykırılık teşkil ettiğini içtihat etmektedir. Yüksek Mahkeme'ye göre AİHM içtihatları uyarınca silahların eşitliği ilkesinin özünde, tarafların adaletin işleyişine olan güvenlerinin temin edilerek korunması bulunmaktadır. Bu güvenin temin edilerek korunması ise ancak diğer güvencelerle birlikte tarafların dosyadaki tüm bilgi ve belgelerle ilgili görüş bildirme fırsatına sahip olduklarından emin olabilmeleri halinde sağlanacaktır⁵⁷.

Önemli bir husus olarak, başvuru sahiplerinin AYİM Başsavcısının ve Raportörün görüşünün kendilerine tebliğ edilmediği iddialarını değerlendirdiği bireysel başvuru incelemelerinde Anayasa Mahkemesi, AİHM kararlarından hareketle, söz konusu iddiaları silahların eşitliği ilkesi bağlamında ele almaktadır. Her iki Yüksek Mahkeme tarafından varılan kanaatlere ilişkin bir çıkarım yapmak gerekirse; gerek AİHM gerekse de Anayasa Mahkemesi, karara etkisi olacak yargı mensuplarının görüşlerinin taraflara tebliğinin kural olarak gerekli olduğunu kabul etmekle birlikte; söz konusu görüşlerin ilgilinin lehine olması, karara etkili olmaması, ilgilinin yargılama esnasında bu görüşler hakkında dolaylı da olsa bilgi sahibi olarak yargı merciine görüşlerini sunma imkanı bulması ya da ilgilinin bu görüşler hakkında bilgi sahibi olsaydı hangi ilave tezleri ileri süreceğini ortaya koyamaması halinde, sadece söz konusu görüşlerin ilgiliye tebliğ edilmemiş olmasını bir hak ihlali olarak görmemektedir⁵⁸.

Yukarıda belirtilen hususların yanı sıra, Danıştay tetkik hakimlerinin görüşlerinin taraflara tebliğ edilmemesine ilişkin ise Anayasa Mahkemesi, AİHM'in Danıştay tetkik hakiminin kanaatlerinin önceden tebliğ edilmemesine ilişkin olarak bu yargı mensubunun görevinin savcının göreviyle mukayese edilebilir olmadığını belirterek adil yargılanma hakkının ihlal edilmediğine karar verdiğini belirtmektedir. Yüksek Mahkeme ilgili husus açısından şu değerlendirmelerde bulunmaktadır⁵⁹: “AİHM kararına göre, tetkik hâkimleri, Danıştay Başkanı ve kurul ve daire başkanları tarafından kendilerine verilen görevleri yerine getirmekle ve bunlar tarafından havale edilen davaları incelemekle sorumlu iken, savcılar Danıştay Başsavcısının emri altında çalışmaktadırlar. Genel olarak tetkik hâkimleri soruşturma yapmayıp, daha evvel soruşturması tamamlanmış bir dosya hakkında görüşlerini sunmaktadırlar.

Tetkik hâkiminin, mütalaasını yazılı ya da sözlü olarak sunarak, hâkimlerin karar vermesine yardımcı olmayı amaçladığı doğrudur. Ancak bu görevin, Danıştay Başkanı ve Daire Başkanlarını temsilen yerine getirdiği hukuki görevlerinden

⁵⁷ AYM, Koray Erdoğan Başvurusu, Başvuru No. 2013/1989, T. 10.03.2016, RG. T. 19.04.2016, S. 29689.

⁵⁸ Konuya ilişkin bkz. Yasin (n 9) 53 vd.; Korkut Kanadoğlu, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru* (On İki Levha Yayıncılık 2015) 205-206. Ayrıca bkz. AYM, Yaşasın Aslan Başvurusu, Başvuru No. 2013/1134, T. 16.05.2013; AYM, Ramazan Tosun Başvurusu, Başvuru No. 2012/998, T. 07.11.2013; AYM, Kamil Koç Başvurusu, Başvuru No. 2012/660, T. 07.11.2013; AYM, Uğur Ayyıldız Başvurusu, Başvuru No. 2012/574, T. 06.02.2014; AYM, Kadir Gürbüz Kaynar Başvurusu, Başvuru No. 2012/744, T.20.02.2014; AYM, Alaettin Sevimli Başvurusu, Başvuru No. 2012/1097, T. 20.02.2014; AYM, Mehmet Gençoğlu Başvurusu, Başvuru No. 2012/1180, T. 20.02.2014.

⁵⁹ AYM, Yasemin Ekşi Başvurusu, Başvuru No. 2013/5486, T. 04.12.2013. Ayrıca bkz. Aydın Akbulut Başvurusu, Başvuru No:2014/15060, T.08.06.2017; AYM, C. İş Ortaklığı Başvurusu, Başvuru No. 2013/769, T. 11.12.2014.

olduğu gözükmektedir. Danıştay Başkanı ve Daire Başkanlarının yönetimindeki tetkik hâkimleri karar taslaklarını yazar ve tutanakları hazırlarlar. Dolayısıyla AIHM, Sözleşme'nin 6. maddesinin 1. fıkrasının bu bakımdan ihlal edilmediği sonucuna varmıştır (bkz. Meral/Türkiye, B. No.33446/02, 27/11/2007)."

Konuya ilişkin adil yargılanma hakkı ve silahların eşitliği ilkesine dair bir düzenleme olarak, 02.07.2012 tarih ve 6352 sayılı Kanun ile 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 16. maddesine "*Danıştayda ilk derece mahkemesi sıfatıyla görülen davalarda savcının esas hakkındaki yazılı düşüncesi taraflara tebliğ edilir. Taraflar, tebliğden itibaren on gün içinde görüşlerini yazılı olarak bildirebilirler.*" hükmünün eklendiği de önemle belirtilmelidir⁶⁰.

Anayasa Mahkemesi, yargı mensuplarının görüşlerinin yanı sıra, dosyaya sunulmuş bilirkişi raporunun taraflara tebliğ edilmemesi hususunu da silahların eşitliği ilkesi bağlamında değerlendirmektedir. Örnek olarak bir uyuşmazlıkta başvuru, dosyaya sunulmuş bilirkişi raporundan Mahkeme kararı ile haberdar olduğunu; ancak karar düzeltme aşamasında bu durumu Mahkeme'nin dikkatine sunduğunu; ayrıca raporun daha önce verilen raporlar ile çeliştiğini ve gerçeği yansıtmadığını ileri sürmüştür. Başvurucunun iddialarına karşı Anayasa Mahkemesi'nin değerlendirmeleri şöyledir⁶¹: "*Bilirkişi raporundan hükümle birlikte haberdar olunması yargılamanın bütününe bakıldığında sürecin koşullarına göre tek başına adil yargılanma hakkı yönünden bir ihlal oluşturmayabilir. Bu noktada adil bir yargılamanın gerçekleşmiş olduğu sonucuna varılabilmesi için yargılamanın bütününde taraflara raporu incelemeleri, yorumda ve itirazda bulunabilmeleri için pratik ve etkin imkanların sunulmuş olması / çelişmenin sağlanmış bulunması gerekmektedir.*

Somut yargılama sürecine bu çerçeveden bakıldığında başvurucuya davanın reddine hükmedilirken hükme esas alınan raporu inceleme, yorumda ve itirazda bulunma imkanının tanınmadığı, kanun yolu aşamasında da başvuru raporuna ilişkin olarak ileri sürdüğü itirazların değerlendirildiğini belirten bir cevap verilmediği, başka bir anlatımla ilk derece aşamasındaki yoksunluğun giderilmediği ve dolayısıyla yargılamanın bütünü yönünden de rapora yönelik yorumda ve itirazda bulunabilmesi adına pratik ve etkin imkanların sağlanmadığı görülmüştür. Bu nedenle başvurucuya hükme esas alınan bilirkişi raporuna yönelik yorumda / itirazda bulunma konusunda etkin ve pratik imkanların sağlanmamasının, silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleriyle bağdaşmadığı ve bu bağlamda adil bir yargılamanın gerçekleşmediği sonucuna varılmıştır."

⁶⁰ Yasin (n 9) 59.

⁶¹ AYM, Murat Yasan Başvurusu, Başvuru No. 2015/6802, T. 08.01.2020, RG. T. 24.01.2020, S. 31018.

C. Yargılama Sürecinde Taraflara Tanınan Usule İlişkin İmkanlar Yönünden Silahların Eşitliği İlkesinin İşlev ve Önemi

İdari yargıya ilişkin bireysel başvuru kararlarında dikkat çekilen bir diğer husus, yargılama sürecinde usuli imkanlar açısından taraflar arasında denkliğin temin edilmesidir. İdari yargılama hukuku özelinde yargılama sürecinde taraflardan birinin usule ilişkin imkanlar yönünden zayıf duruma düşürülmesi, adil yargılanma hakkının güvencelerinden olan silahların eşitliği ilkesine aykırılık teşkil edecektir⁶². Özellikle başvuruya konu uyuşmazlık hakkında bilirkişi incelemesi yapıp yapılmadığı hususunun sıklıkla bireysel başvuru kararlarına konu edilmesi, silahların eşitliği ilkesi bakımından dikkate değerdir. Bu noktada Anayasa Mahkemesi'nin konuya bakışı kararlarında şu şekilde ortaya konulmaktadır⁶³: *“Kural olarak Anayasa Mahkemesi'nin görevi, herhangi bir davada bilirkişi raporu veya uzman mütalaasının gerekli olup olmadığına karar vermek değildir. Bilirkişi raporu benzeri delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi hususları derece mahkemelerinin yetkisi dahilindedir. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi'nin tarafların öne sürdüğü ve esasa etkili olan iddiaların işin mahiyetinin gerektirdiği ölçüde incelenip incelenmediğini ve özellikle ispat külfeti konusunda taraflardan birinin diğerine nazaran dezavantajlı bir konuma düşürülüp düşürülmediğini denetleme görevi bulunmaktadır.”*

Yine bir bireysel başvuru incelemesinde, haklarında gerçekleştirilen idari para cezası işlemine karşı açılan davada başvurucular tarafından sunulan ve işlemin dayandığı ölçümün hatalı olduğuna dair raporların mahkeme tarafından dikkate alınmamasının yanında, işleme konu olayın teknik bir konu olmasına karşın mahkemece bilirkişi incelemesi yaptırılmaksızın uyuşmazlık hakkında karar verilmesini silahların eşitliği ilkesine aykırı bulan Anayasa Mahkemesi, konuya ilişkin şu değerlendirmelerde bulunmaktadır⁶⁴: *“İdari para cezası tutanaklarında belirtilen mevkiin av yasağı olan sahilden itibaren 2 millik bölge içinde yer alıp almadığının belirlenmesinin teknik incelemeyi gerektirdiği izahtan varestedir. Başvurucular tarafından ileri sürülen söz konusu iddia, Mahkemeye 2577 ve 6100 sayılı Kanunlarla tanınan imkan kullanılarak gerekirse bilirkişi incelemesi de yaptırılması suretiyle açıklığa kavuşturulması gereken bir olgudur. Sonuç olarak teknik rapor olmadan başvurucuların bu iddiasının ispatlanmasının mümkün olmayacağı dikkate alındığında mahkemece bu iddiaya ilişkin bir irdeleme ve araştırma yapmadan uyuşmazlıkların sonuçlandırılması başvurucuların davalı idareye nazaran zayıf bir konuma düşürülmesi sonucunu doğurmuştur. Bu durum silahların eşitliği ilkesiyle çelişmektedir.”*

⁶² AYM, Tuğrul Demir Başvurusu, Başvuru No. 2015/11480, T. 11.09.2019.

⁶³ AYM, Ahmet Korkmaz Başvurusu, Başvuru No. 2014/16232, T. 25.01.2018; AYM, Mehmet Çelikkıran Başvurusu, Başvuru No. 2013/9648, T. 20.01.2016; AYM, Sencer Başat ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No. 2013/7800, T. 18.06.2014; AYM, Batuhan Yılmaz Başvurusu, Başvuru No. 2015/6071, T. 28.06.2018, RG. T. 31.07.2018, S. 30495; AYM, Tanju Bozkurt Başvurusu, Başvuru No. 2014/11917, T. 17.07.2018, RG. T. 14.09.2018, S. 30535.

⁶⁴ AYM, Çetin Emre Haytoğlu ve Okan Özcan Başvurusu, Başvuru No. 2016/11861, T. 13.06.2019.

Bir başka bireysel başvuru kararında ise Anayasa Mahkemesi, başvurucunun okuldan çıkarılma işlemine karşı açtığı davada, işlemin tesis edilme sürecine dahil olan kuruma bilirkişi incelemesi yaptırılmasını silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerine aykırı bulmuştur. Söz konusu kararda Yüksek Mahkeme, silahların eşitliği ilkesine yönelik şu tespitleri yapmaktadır⁶⁵: “Silahların eşitliği ilkesi, davanın taraflarının usule ilişkin haklar bakımından aynı koşullara tabi tutulması ve taraflardan birinin diğerine göre daha zayıf bir duruma düşürülmeksizin iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması anlamına gelir. Genel anlamda hakkaniyete uygun bir yargılamanın yürütülebilmesi için silahların eşitliği ilkesi ışığında taraflara tanık delili de dahil olmak üzere delillerini sunma, inceletme noktasında uygun imkanların tanınması ve yargılamaya etkin katılımlarının sağlanması gerekir. Bu anlamda delillere ilişkin dengesizlik veya hakkaniyetsiz olma iddiaları da yargılamanın bütünü kapsamında değerlendirilecektir (...)

Bu hale göre başvurucunun psikolojik yönden rahatsız olduğu ve ilişkisinin kesilmesi gerektiği yönündeki tıbbi görüşünü işlemin tesis edilme sürecinde ortaya koyan GATA bünyesinde bulunan kuruldan hükme esas teşkil eden bilirkişi raporunun alınması, psikolojik rahatsızlığı bulunmadığı yönünde iki farklı hastaneden rapor alan ve farklı sağlık kurumuna sevk edilmesi gerektiğini ileri süren başvurucu aleyhine dezavantaj oluşturmaktadır. Bu durum yukarıda alıntısı yapılan ilkeler uyarınca silahların eşitliği ilkesini ihlal eder niteliktedir. Sonuç olarak yargılama safahatında başvurucunun davalı idareye göre daha zayıf bir duruma düşürüldüğü ve bu durumun silahların eşitliği ilkesine yönelik ihlal oluşturduğu kanaatine varılmıştır.”

Benzer bir uyuşmazlıkta başvurucunun, eksik ve hatalı tedavi uygulayan bir sağlık kurumunun kendi uyguladığı tedavi ile ilgili olarak bilirkişi raporu düzenlediği ve Mahkeme tarafından bu rapor esas alınmak suretiyle hüküm kurulduğu iddialarını değerlendiren Yüksek Mahkeme, şu tespitleri yapmaktadır⁶⁶: “Somut olayda başvurucu, GATA tarafından yapılan tedavilerden dolayı ikinci rahatsızlığa yakalandığı ve ilk rahatsızlığın meslek hastalığı olması nedeniyle verilen istirahat sürelerinin sözleşme feshi için esas alınamayacağı iddiasına karşılık yapılan yargılamada başvurucunun tedavisini yapan kurumun bünyesinde oluşturulan Profesörler Sağlık Kurulunca hazırlanan rapor esas alınarak uyuşmazlık sonuçlandırılmıştır.

AYİM kararı ile GATA Profesörler Sağlık Kurulunun sunduğu rapor arasında sıkı bir bağlantı olduğu, hatalı tedavi yapıldığı ileri sürülen Kurum ile anılan raporu hazırlayan kurulun aynı idari teşkilat içinde bulunduğu, başvurucunun raporu hazırlayan kurulun tarafsız olamayacağına ilişkin itirazlarının ise AYİM kararlarında

⁶⁵ AYM, Batuhan Yılmaz Başvurusu, Başvuru No. 2015/6071, T. 28.06.2018, RG. T. 31.07.2018, S. 30495. Ayrıca bkz. AYM, Yaşasın Aslan Başvurusu, Başvuru No. 2013/1134, T. 16.05.2013; AYM, Oğuzhan Mert Kaya Başvurusu, Başvuru No. 2014/6431, T. 14.11.2018.

⁶⁶ AYM, Mustafa Kupal Başvurusu, Başvuru No. 2013/7727, T. 04.02.2016, RG. T. 18.03.2016, S. 29657.

değerlendirilmediği anlaşılmaktadır. Bu durumda başvuru durumunun durumuyla ilgili daha önce tedavide bulunmuş ve buna ilişkin raporlar hazırlamış olan askeri hastanenin idari teşkilat yapılanması içinde bulunan bir kurulun hazırladığı rapor esas alınarak açılan dava hakkında karar verilmesi; başvurucuyu davalı idareye göre daha zayıf duruma düşürdüğü, davalı idareyi ise önemli ölçüde avantajlı hale getirdiği, bu şekilde çıkarlar dengesinin kendisine katlanması zor külfetler yüklenen başvuru aleyhine bozulduğu ve bu durumun silahların eşitliği ilkesine yönelik orantısız bir müdahale oluşturduğu açıktır.”

Silahların eşitliği ilkesi gereği bir yargılamada tarafların delil sunma haklarını sağlıklı şekilde kullanabilmeleri yanında, ilgili delillerin toplanarak yeterli araştırma yapılmasını bizzat yargılama makamından isteme hakkına da sahip olmaları şarttır. Konuya ilişkin Anayasa Mahkemesi, bir bireysel başvuru incelemesinde şu hususlara vurgu yapmaktadır⁶⁷: *“Taraflar arasında hakkaniyete uygun bir dengenin sağlanmasını amaçlayan silahların eşitliği ilkesi, mahkeme önünde sahip olunan hak ve yükümlülükler bakımından taraflar arasında eşitliği sağlanması ve bu dengenin yargılamanın her aşamasında korunmasını ifade etmekte olup bu usul güvencesi gereğince uyuşmazlığın her iki tarafına da savunmasının temel dayanağı olan delilleri sunma imkanı tanınmalıdır.”* Yüksek Mahkeme’ye göre hakkaniyete uygun bir yargılamanın yürütülebilmesi için, delillerin sunulması ve bu delillerin yargı yerlerince incelenmesi noktasında verilen imkanlar ile tarafların yargılamaya etkin katılımlarının sağlanması gerekir. Bu anlamda delillerin sunulması ya da değerlendirilmesine yönelik dengesizlik veya hakkaniyetsizlik iddiaları da yargılamanın bütünü açısından değerlendirilecektir⁶⁸.

Anayasa Mahkemesi tarafından gerçekleştirilen bir başka bireysel başvuru incelemesinde başvuru, askeri göreve sağlıklı olarak kabul edilmesine karşın görev esnasında katıldığı operasyonlar nedeniyle mental rahatsızlığı oluştuğunu; bu hususun Mahkeme tarafından yeterince araştırılmadan hüküm kurulduğunu; neticede vazife malulü olarak kabul edilmeme işlemine karşı açılan davada usule ilişkin imkanlar bakımından zayıf duruma düşürülmek suretiyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmektedir. Yüksek Mahkeme uyuşmazlığa yönelik yaptığı inceleme sonucunda, kanunların tanıdığı imkanlar dahilinde sağlık kurumlarından tıbbi görüş alma imkanına sahip olan Mahkeme’nin başvuru tarafından ileri sürülen iddiaya yönelik yeterli araştırma yapmadan uyuşmazlığı sonuçlandırmasıyla başvurucuyu idareye nazaran zayıf bir konuma düşürdüğüne ve bu durumun hakkaniyete uygun yargılanma hakkının güvencelerinden olan silahların eşitliği ilkesine aykırılık teşkil

⁶⁷ AYM, Lütfi Karaca Başvurusu, Başvuru No. 2013/6808, T. 04.02.2016. Ayrıca bkz. AYM, Yüksel Hançer Başvurusu, Başvuru No. 2013/2116, T. 23.01.2014.

⁶⁸ AYM, Ömer Özen Başvurusu, Başvuru No. 2016/14291, T. 13.06.2019.

ettiğine karar vermiştir⁶⁹. Yine bir başka uyuşmazlıkta Yüksek Mahkeme, başvuru-
cunun maluliyetine neden olan işitme rahatsızlığının askeri görev koşulları nedeniyle
oluştüğunu ileri sürmesine karşın, bu iddiaya ilişkin yeterli inceleme yapılmadan ka-
rar verilmesini silahların eşitliği ilkesine aykırı bulmuştur⁷⁰.

Benzer şekilde, kesin bir kanı içermeyip uyuşmazlığın çözümüne katkısı bulunma-
yan bilirkişi raporuna dayanarak hükme varılmasını da hukuka aykırı bulan Yüksek
Mahkeme, silahların eşitliği ilkesi uyarınca taraflar arasında hakkaniyetli bir denge
kurulması gerekliliğinin altını çizmekte ve şu hususlara vurgu yapmaktadır⁷¹: “(...) *başvurucunun belgeye dayalı ve uyuşmazlığın çözümü için önem taşıyan iddialarının (Mahkeme) tarafından dikkate alınmadığı, diğer taraftan kesin bir kanaat içermeyen ve olayı aydınlatmaya elverişli bulunmayan bilirkişi raporu dayanak alınarak uyuş-
mazlık hakkında karar verildiği görülmektedir. Bu itibarla (Mahkeme) tarafından yapılan yargılamada başvurucunun davalı idareye nazaran zayıf bir duruma düşü-
rüldüğü, davalı idarenin ise önemli ölçüde avantajlı hale getirildiği, katlanılması zor külfetler yüklenen başvurucu aleyhine çıkarlar dengesinin bozulduğu ve bu duru-
mun silahların eşitliği ilkesine yönelik orantısız bir müdahale oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.*”

SONUÇ

Silahların eşitliği ilkesi uyarınca, yürütülen bir yargılamada taraflar arasında hak
ve yükümlülükler açısından gerçek bir eşitlik sağlanarak bu eşitliğin tüm yargılama
boyunca korunması gerekmektedir. Dolayısıyla gerçekleştirilen yargılamada silah-
ların eşitliği ilkesine riayet edilmesi, ideal hukuk anlayışı içerisinde gerçek anlamda
adalet ve hakkaniyetin sağlanması açısından vazgeçilmezdir. Silahların eşitliği ilke-
si göz önünde tutularak gerçekleştirilen yargılama ve verilen hüküm, yargılamanın
daha adil ve hakkaniyete uygun yürütülüp tamamlanmasını sağlayacağı gibi, taraf-
ların yargı organlarına güvenini de tesis edecektir. Böylece yapılan yargılama ve-
silesiyle maddi gerçeğe ulaşılmakla kalınmayacak; taraflarda oluşturulan güven ile
gerçekleştirilecek tüm yargılamalar açısından da oldukça değerli bir moral etki ortaya
çıkartılacaktır.

Silahların eşitliği ilkesinin taraflar arasında eşitliğin sağlanarak bu eşitliğin tüm
yargılama sürecinde korunması ve yargılamanın hakkaniyete uygun şekilde ger-
çekleştirilmesindeki payı büyüktür. Zira ancak tarafların tüm bilgi ve belgeler
hakkında zamanında ve gereği gibi haberdar edilerek söz konusu bilgi ve belgele-
re erişebildiği ve bunlar hakkındaki argümanlarını sağlıklı bir şekilde ortaya koya-
bildiği ölçüde silahların eşitliği ilkesi ışığında dürüst, adil ve şeffaf bir yargılama

⁶⁹ AYM, Mehmet Yılmaz Başvurusu, Başvuru No. 2015/4304, T. 14.11.2018; AYM, Mehmet Yılmaz Başvurusu (2), Başvuru No. 2015/8533, T. 14.11.2018.

⁷⁰ AYM, Mirza Yener Başvurusu, Başvuru No. 2015/6525, T.11.06.2018.

⁷¹ AYM, Tuğrul Demir Başvurusu, Başvuru No. 2015/11480, T.11.09.2019.

gerçekleştirilebilecektir. Neticede aralarındaki bağdan da hareketle, tarafların esas ve usule ilişkin bilgi ve belgelerden aynı ölçüde haberdar edilerek tarafların iddia ve savunmalarını eşit koşullarda ve eşit olanaklarla yerine getirmelerinin temin edilmesi, hakkaniyete uygun yargılamayı ortaya çıkarma yolunda silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerinin vazgeçilmez bir gereğidir.

İdari yargılama usulü özelinde re'sen araştırma ilkesi, yargılama süreci boyunca silahların eşitliğinin sağlanması adına dikkate değer bir işlev görmektedir. Özellikle re'sen araştırma ilkesinin bir görünümü olarak taraflar ile üçüncü kişilere getirilen bilgi ve belge verme yükümlülüğü, idare karşısında davacı aleyhine oluşması muhtemel dezavantajlı durumun giderilmesine katkı sunacaktır. Buna karşılık re'sen araştırma ilkesi ile hayata geçirilmesi arzu edilen silahların eşitliği ilkesinin yalnızca idare karşısında bireyleri koruyucu etkisine odaklanması ilkeyi bir noktadan eksik bırakacağından, kimi durumlarda idarelerin de re'sen araştırma ve silahların eşitliği ilkeleri gereği yargılama mercilerinden bilgi, belge ya da delil araştırması yapılmasını talep etme hakkına sahip olduğu unutulmamalıdır.

İdari yargılama usulünde genel görünüm itibarıyla idare lehine gelişen taraflar arasındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılarak gerçekçi ve esaslı bir eşitlik anlayışının tesis edilmesi, silahların eşitliği ilkesinin yöneldiği temel amaç olarak ön plana çıkmaktadır. İdari dava sürecinde taraflardan biri olarak idarenin tek taraflı işlem yapabilme, işlemlerinin hukuka uygunluk karinesinden yararlanabilme ya da davada delil olarak kullanılacak bilgi ve belgeleri elinde bulundurabilme ayrıcalıkları, yürütülen yargılamada hangi tarafın dezavantajlı olabileceği konusunda bize fikir vermeye yetecektir. Silahların eşitliği ilkesi uyarınca, ortaya konulan iddia, savunma ve delillerin kabulü ve değerlendirilmesi noktasında idarenin karşısında yer alan tarafın yargılamada eşit silah ve argümanlarla hareket edebilmesinin güvence altına alınması, idari yargılama sürecine ve bu süreç sonunda varılan hükme adalet ve hakkaniyetin egemen olması adına büyük önem taşımaktadır. Tarafların takip ve kontrolündeki adli yargı uyumsuzlukları karşısında, mevcut dezavantajlı durumlar da göz önünde bulundurulursa idari yargı uyumsuzluklarında silahların eşitliği ilkesi, başta re'sen araştırma ilkesinin sunduğu hukuki vasıtalarla gözetilmeli ve hayata geçirilmelidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

BİBLİYOGRAFYA/BIBLIOGRAPHY

- Akıncı M, *İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı* (Turhan Kitabevi 2008).
- Akıncı M, 'İdari Yargılama Hukukunda Savunmada Fırsat Eşitliği' (2010) 1(2) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 33-51.
- Akyılmaz B, Sezginer M ve Kaya C, *Açıklamalı – İçtihatlı Türk İdari Yargılama Hukuku* (Savaş Yayınevi 2019).
- Atalay E, 'Yargısal Temel Haklar' in Prof. Dr. Şükrü Postacıoğlu'na Armağan (DEÜHF Yayınları 1997).
- Başa Ş, 'Adil Yargılama Hakkı ve Silahların Eşitliği İlkelerinin Disiplin Hukukunda Kullanılabilirliği' (2011) 24(115) Denetim Dergisi, 28-31.
- Çelik A, *Adil Yargılanma Hakkı Rehberi* (Anayasa Mahkemesi Yayınları 2014).
- Demirkol S, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında 'Adil Yargılanma Hakkı' in Süheyl Donay, Aysun Altunbaş ve Eser Olgun (Ed.), *Ceza Hukuku ve Ceza Yargılamasında Son Gelişmeler Semineri* (Seçkin Yayıncılık 2013) 141-166.
- Diñç G, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Silahların Eşitliği' (2005) (57) Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 283-306.
- Erkut C, *Kamu Kudreti Ayrıcalıkları ve Tutuk Adalet Anlayışı* (Yenilik Basımevi 2004).
- Gölcüklü F, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Adil Yargılama' (1994) 49(1-2) AÜSBF Dergisi (İlhan Öztürk'a Armağan), 199-234.
- Gözübüyük AŞ ve Gölcüklü F, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, (11. Bası, Turhan Kitabevi 2016).
- İnceoğlu S, *Adil Yargılanma Hakkı-Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4* (Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi Yayını, Epamat Basım Yayın 2019)
- İnceoğlu S, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı: Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler* (Tıpkı 4. Bası, Beta Yayınevi 2013).
- Kafes V, 'Ceza Muhakemesinde Meram Anlatma İlkesinin Sağlanması' (2015) 3(2) Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, 181-198.
- Kanadoğlu K, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru* (On İki Levha Yayıncılık 2015).
- Kaplan G, *İdari Yargılama Hukuku* (Güncelleştirilmiş 5. Baskı, Ekin Basın Yayın Dağıtım 2019).
- Kayhan M, 'İdari Yargıda Gereksiz Kararlar, Silahların Eşitliği İlkesi ve Adil Yargılanma Hakkı' (2006) (65) Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 129-142.
- Özdek Y, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye* (TODAİE Yayınları, Yayın No.321 2004)
- Sarıaslan O, 'Bireysel Başvuru Süreciyle Değişen Yargısal Paradigma ve Adil Yargılanma Hakkı Ekseninde İdari Yargıda Re'sen Araştırma İlkesi' (2018) 6(12) Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 647-692.
- Şenlen Sunay S, *İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler Karşısında İsbat ve Delil Hususları* (Kazancı Kitap Ticaret A.Ş. 1997).
- Yasin M, *İdari Yargılama Usulünde İspat* (On İki Levha Yayıncılık 2015).
- Yeşilova B, 'Yargılama Diyalektiği ve Silahların Eşitliği' (2009) (86) Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 47-101.
- Yılmaz Özel N, *Adil Yargılanma Hakkı Kriterlerinin Türk İdari Yargılama Hukuku Açısından Muhtemel ve Gerçekleşen Etkileri* (On İki Levha Yayıncılık 2016).
- Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası (Çevrimiçi) <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>